

Ivana Prijatelj Pavičić

NEZAOBILAZNA MONOGRAFIJA O ISTARSKOM SLIKARSTVU

VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ,
Slikarska baština Istre: Djela štafelajnog
slikarstva od 15. do 18. stoljeća na
području Porečko-pulske biskupije, Zagreb,
Rovinj, Institut za povijest umjetnosti,
Centar za povijesna istraživanja, 2006., 696
str., ISBN 10 953-6106-66-3, ISBN 13 978-
953-6106-66-0

Prije godinu dana Milan Pelc, ravnatelj Instituta za povijest umjetnosti, u svojem je zaključnom izlaganju na Drugom kongresu povjesničara umjetnosti Hrvatske među prioritetima koji se danas nameću našoj struci na posebnom mjestu istaknuo inventarizaciju i katalošku obradu umjetničke baštine. Usredotočimo li se samo na onaj mali segment naše baštine koji sačinjava slikarstvo razdoblja između 1400. i 1800. godine, možemo konstatirati da su znanstvena inventarizacija i kataloška obrada slikarstva pojedinih gradova, biskupija, regija u posljednje vrijeme postali hit-temom. Međutim, nedavno objavljena monografija *Slikarska baština Istre* Višnje Bralić i Nine Kudiš Burić te njihovih suradnika u toj konkurenciji predstavlja znanstveni i izdavački pothvat, i to kako u našim tako i u inozemnim razmjerima. Riječ je o hrvatskom prijevodu knjige koja je već izašla na talijanskom jeziku pod naslovom *Istria pittorica: Dipinti dal XV al XVII secolo: Diocesi Parenzo-Pola* (Rovigno-Trieste, Centro di ricerche storiche di Rovigno, 2005.). Talijansko izdanje bilo je predstavljeno na stranicama *Kvartala* (III-3-2006)

veoma pozitivnom recenzijom Marie Masau Dan. Međutim, izlazak hrvatskog izdanja zaslužuje posebnu recenziju. Jedan je od razloga onaj koji navode Milan Pelc i Giovanni Radossi (Centar za povijesna istraživanja Rovinj) u svojem predgovoru (*Riječ nakladnika*): objavljivanjem talijanskog i hrvatskog izdanja dobili smo važan "dvonacionalan spomenik kulturi Istre", kakav istarska umjetnost i njezini baštini već odavno zaslužuju. Ujedno, riječ je o monografiji teškoj oko 3,5 kg koja predstavlja krunu petnaestogodišnjeg istraživanja novovjekog istarskog štafelajnog slikarstva dr. sc. Nine Kudiš Burić, profesorice s Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci i mr. sc. Višnje Bralić, konzervatorice-restauratorice i pročelnice službe za pokretnu baštinu u Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu.

Spiritus movens istraživačko-nakladničkog projekta bio je rovinjski Centar za povijesna istraživanja, koji je 1995. godine pokrenuo inicijativu za sustavnom prezentacijom štafe-

lajnog slikarstva u Istri. Kako doznajemo iz uvodnih riječi Giovannija Radossija, voditelja rovinjskog Centra, prema prvobitnoj koncepciji trebalo je biti obrađeno cjelovito istarsko štafelajno slikarstvo, odnosno bilo je zamišljeno da se obuhvati talijanski, slovenski i hrvatski prostor Istre. Višnja Bralić i Nina Kudiš Burić sa svojim suradnicima, Ivanom Matejčićem (koji je u katalogu obradio porečki poliptih A. Vivarinija), Zoraïdom Demori Staničić (koja je obradila slikarstvo ikona u Peroju i Puli), Lavinijom Belušić (koja je obradila nekoliko portreta u muzejima u Poreču i Rovinju), te Ondinom Krnjak i Tullijom Voranom, odradile su lavovski dio posla obradivši materijal s prostora nekadašnjih biskupija Novigradske, Porečke, Pićanske i Pulske. Riječ je o knjizi s 565 stranica teksta (a zajedno s bibliografijom i kazalima imena i mjesta 695 stranica), 565 fotografija te 565 kataloških jedinica poredanih prema abecednom slijedu naziva naselja u kojima se nalaze. Opsežne kataloške jedinice imaju složenu strukturu koja obuhvaća obradu izvora, formalno-stilsku i sadržajnu analizu te kritičku recepciju djela. Usporedimo li ga s drugim recentnim djelima srodne tematike, možemo se složiti s Giorgiom Fossaluzom, koji potpisuje uvodnu studiju u knjizi, da ovaj novi golemi katalog istarskog slikarstva bitno dopunjuje kritičko izdanje bilježaka Antonija Alisija *Istria: Città minori* iz 1937. koje je priredila Maria Walcher 1997. godine i poglavlje slikarstva obrađeno u topografskom pregledu *Istria: Città maggiori* koji su 1999. uredili Giuseppe Pavanello i Maria Walcher.

Knjigu otvara studija pod nazivom *Tragom pisane povijesti slikarske baštine Istre* u kojoj nas istaknuti talijanski povjesničar umjetnosti Giorgio Fossaluzza, profesor sa Sveučilišta

u Veroni zadivljuje erudicijom i sjajnim kritičkim opservacijama o povijesti istraživanja istarske umjetničke baštine (posebno segmenta koji se odnosi na slikarstvo) od 18. stoljeća do naših dana. Dosada su stručnjake koji su se bavili novovjekim slikarstvom Istre privlačili samo *capolavori* istarskog slikarstva. Za razliku od toga, u monografiji *Slikarska baština Istre* uz vrhunska ostvarenja obrađuju se i mnogobrojna djela koja su se dosada smatrala marginalnim, provincijskim ostvarenjima, pa stoga nikada nisu bila sustavnije istražena, a ponekad ni evidentirana.

Pozamašnom kataloškom dijelu u monografiji *Slikarska baština Istre* prethode dvije uvodne studije, Nine Kudiš Burić "*U sjeni ratnih sukoba i pod budnim okom obnovljene crkve*" - slikarstvo u Istri od početka 15. do sredine 17. stoljeća i Višnje Bralić "*Razdoblje mira i oporavka*" - slikarstvo u Istri u posljednjim desetljećima 17. i u 18. stoljeću. U njima su autorice međusobno podijelile građu u dva zaokružena razdoblja kojima se već godinama bave, a na isti su način podijelile i kataloške jedinice.

Nina Kudiš u svojoj preglednoj studiji daje analizu slikarstva nastala u razdoblju od 1400. do 1650. godine u okviru pripadajućeg povijesnog konteksta. Posebnu pažnju posvećuje možda najtežem kriznom razdoblju u povijesti Istre, onom 16. i 17. stoljeća, obilježenom ratom i kužnim epidemijama. Osvrće se na važnija slikarska ostvarenja, počevši od poliptiha Antonija Vivarinija preko fresaka majstora Alberta, Vincenta i Ivana do mnogobrojnih primjera kasnorenesansnog i kasnomanirističkog slikarstva nastalih u razdoblju od posljednje četvrtine 16. do sredine 17. stoljeća. Posebnu pažnju posvećuje prodoru utjecaja Tridentin-

skog sabora i dinamici provedbe njegovih odluka koja se očituje i u pojavi pojedinih kultura. Barok se u istarskom slikarstvu, kao i u Veneciji, javlja sa zakašnjenjem, nema ga prije sredine 17. stoljeća. Govoreći o djelima s kraja 16. i početka 17. stoljeća u kojima je prisutna slikarska tradicija činkvečenta, skreće pozornost na njihov akademizam. U kataloškom dijelu tu će problematiku detaljnije obraditi uz ostvarenja Jacopa Palme Mlađeg i tzv. pripadnika *sette maniere* (Boschini) poput Antonija Vassillacchija zvanog Aliense, Baldassarea D'Anne i Mattea Ponzonija. Posebno treba spomenuti njezina znanstvena promišljanja hrvatskog dijela istarskog opusa najvećeg među domaćim slikarima, Zorzija Venture Brajkovića, i sjajnu ikonografsku analizu labinskog marijanskog ciklusa Antonija Moreschija. Od izuzetne je važnosti za hrvatsku povijest umjetnosti prepoznavanje opusa kasnorenesansnog Majstora funtanske pale, za kojeg autorica pretpostavlja da je djelovao u Kopru tijekom trećeg i četvrtog desetljeća 17. stoljeća. Upozorava na mogućnost da je riječ o jednom od suradnika Palme Mlađeg ili Aliensea, a uz palu u Funtani pripisuje mu dvije slike u Buzetu i veći broj djela u Kopru.

U posljednjim desetljećima 17. i tijekom 18. stoljeća povećava se u Istri ekonomska mogućnost građanstva, pregrađuju se i grade te opremaju brojne sakralne građevine u gradskim i seoskim prostorima. Zbog povećanih ekonomskih mogućnosti rastu apetiti naručitelja za nabavom kvalitetnijih slikarskih djela. Međutim, sofisticirani ikonografski programi i dalje su malobrojni. Malobrojne slike profanih motiva, alegorijskog i mitološkog sadržaja vezane su uglavnom uz privatne zbirke i ostavštine. Stoga, piše Bralić, različite stilske pojave, poput stil-

skog tradicionalizma, odnosa kasnobaroknog i rokokoovskog leksika, te utjecaje racionalizma i klasicističkog koncepta "idealno lijepog", pratimo u Istri isključivo na primjerima iz sakralne baštine. Autorica upućuje na srodnosti onodobnog istarskog korpusa i slikarske baštine hrvatskog i slovenskog primorja te Furlanije i Carnije. Zamjećuje utjecaje mletačkog setečenta, srednjoeuropskog slikarstva i radionica jugoistočnog alpskog kruga. Od povišenih ličnosti posebnu pažnju posvećuje pulskom biskupu Giuseppeu Bottariju, porečkom biskupu Vincenzu Mariji Mazzoleniju, pićanskom biskupu Jurju Marottiju i novigradskoporečkom biskupu Gaspereu Negriju, koji su imali važnu ulogu pri narudžbi umjetnina. Među kataloškim jedinicama koje je napisala Višnja Bralić ističe se nekoliko temeljenih na njezinim recentnim atribucijama (kao što su slika *Gospe Karmelske* Angela Venturinija iz Labina i slika *Bogorodice sa svecima* Giuseppea Came-

rate iz Poreča; ciklus slika Ambrogia Bona, slika *Bogorodice s Djetetom* Francesca Migliorija, *Poduka male Marije* Nicole Grassija i slika

Giovannija Segale *Sv. Sebastijana liječe po-božne žene* iz Zavičajnog muzeja u Rovinju ili slika *Bezgrešno Začete* Gasparea Dizianija iz Završja). Posebnu pažnju zaslužuje njezina obrada istarskog opusa udomaćena slikara germanskog porijekla Leopolda Kecheisena koji je kao brat laik radio za pavlinski samostan Sv. Petra u Šumi. Kecheisenov portret porečkog biskupa Gasparea Negrija, uz onaj prokuratora G. B. Giovanellija iz Vodnjana, spadaju među najljepša djela ove tematike u Istri.

“Gusto” pisane, opširne kataloške jedinice (zamišljene kao cjelovite znanstvene studije) Nine Kudiš Burić i Višnje Bralić i njihovih suradnica i suradnika donose nam brojne nove spoznaje o umjetničkim ličnostima, naručiteljima i kontekstu nastanka umjetnine, upućuju na međusobno povezane umjetnine ili grupe umjetnina, ocrtavaju utjecajne sfere, istražuju umjetnine u okviru liturgijskih prostora za koji su bile namijenjene. U brojnim slučajevima upućuju na utjecaj grafičkih predložaka koji prenose obrasce proslavljenih umjetničkih djela. Kad je riječ o obradi djela nepoznatih, provincijskih radionica, posebna je pažnja poklonjena putovima i oblicima širenja stila i likovnog jezika u tim radionicama. Istražuju se razlozi pasivnog prihvatanja stilskih

novina i sklonosti tradicionalnim rješenjima izražene u pojedinim razdobljima, prepoznaju podregionalne posebnosti i preplitanja stilskih utjecaja neovisna o granicama sfera političkih utjecaja. Upozorava se na specifičnosti lokalnih i doseljenih slikara i radionica te se oni vrednuju u okviru specifične likovne situacije kojoj su pripadali.

Monografija *Slikarska baština Istre* višestruko obogaćuje standardiziranu predodžbu o Istri kao zasebnoj teritorijalnoj i kulturnoj cjelini sa specifičnostima koje proizlaze iz njezina pograničnog položaja. Nekoć se, kako pokazuje Giorgio Fossaluzza u *Tragom pisane povijesti*, “venecijanizam” smatrao glavnom značajkom istarske novovjekovne slikarske baštine. Od 19. stoljeća veličala se veza Istre i Venecije, a izostavljala njezina uključenost u srednjoeuropsku kulturu, posebice na nekadašnjim habsburškim područjima. Tek ovakva sustavna znanstvena inventarizacija koju su provele Kudiš Burić i Bralić sa svojim suradnicima napokon omogućuje pravilnu interpretaciju i valorizaciju tog važnog poglavlja istarske umjetnosti.